

Joaquim Aloy:

“La confiança és la base de la història oral”

Els treballs de Joaquim Aloy sobre la República, la Guerra Civil i el franquisme a Manresa han esdevingut un referent. Això és així per diversos motius: pel recurs exhaustiu a les fonts orals, per l'ús intensiu de les noves tecnologies, pel component ètic i pedagògic que hi ha al darrere, pel rigor en la recerca, pel compromís cívic en què es recolza... Aquesta trajectòria va rebre un reconeixement públic fa ara un any i mig amb la concessió del Premi Bages de Cultura 2007, atorgat per Òmnium Cultural.

Impulsor de l'Associació Història i Memòria de Manresa –juntament amb Conxita Parcerisas, Pere Gasol, Laura Casaponsa, Dolors Cabot, Jorge Caballero i Jordi Basiana–, Joaquim Aloy ha estat l'artífex de treballs com *Joves i republicans*, *Papers catalans espoliats*, “Història gràfica de Manresa”, *La República a Manresa en un clic*, *Entre el soroll i el silenci* i *Viure en una dictadura*, tots els quals han aportat una mirada més humana d'una de les etapes clau de la història recent de la ciutat. Una bona part d'aquestes aportacions al nostre passat col·lectiu estan disponibles a memoria.cat, considerat un dels millors portals telemàtics d'història, no només a Catalunya, sinó també a l'estat espanyol.

Pocs dies després d'haver presentat un dels seus projectes més recents –el web *Les repressions de la guerra i la postguerra a Manresa*–, hem entrevistat Quim Aloy. Amb ell hem reflexionat no tan sols sobre els seus treballs i la seva trajectòria com a investigador, sinó també sobre alguns aspectes d'actualitat, com la Llei de la Memòria Històrica.

Què va fer que Quim Aloy s'enganxés a la història?

Va ser el fruit d'una inquietud personal, derivada del fet de no entendre el país, de no entendre res del que passava. Per exemple: no entenia que una figura de prestigi universal com Pau Casals hagués de viure a l'exili. Vaig adonar-me que per entendre certes coses calia conèixer el passat. Aquest passat –la República i la Guerra Civil– no ens l'havien explicat mai a l'escola, de manera que m'hi vaig haver d'acostar pel meu compte, tant a través de lectures, com a través del testimoni directe de persones que l'havien viscut. Tot i que no en sabia pràcticament res, tenia la intuïció que la República havia de ser un període apassionant, que hi havien passat moltes co-

ses... No era una curiositat deslligada del present, sinó que anava unida a un compromís polític: en aquella època vaig incorporar-me a l'Assemblea del Bages, que aglutinava una bona part de l'oposició al franquisme. Va ser un procés lent i complicat, que em va portar a prendre consciència que vivíem en una dictadura i que ens havien amagat el passat. A l'hora de triar una carrera, això em va fer decantar per la d'història. La paradoxa va ser que jo volia estudiar la República i la Guerra Civil i vaig acabar la carrera sense haver estudiat ni la República ni la Guerra Civil, de manera que m'hi vaig haver d'aproximar pel meu compte.

Quin és el preu que ha de pagar un historiador no professional per poder dedicar-se a la història?

Sens dubte, el temps és el principal obstacle. Voldries fer moltes més coses i no les pots fer perquè el temps és limitat. Qualsevol historiador ha d'invertir temps en recerca. Una bona part d'aquesta recerca cal fer-la en arxius i hi ha arxius que només obren al matí. En el meu cas concret, quan he hagut de fer recerques exhaustives, que requerien consultar molta documentació, algunes vegades he demanat a la feina permís sense sou per poder disposar de temps. Per tant, tot s'acaba reduint a una qüestió de temps.

Es diu que la memòria històrica va ser la gran víctima de transició...

Potser en lloc de parlar de transició hauríem de parlar de transacció... Es van fer moltes renúncies. La memòria històrica n'és un exemple. En aquest sentit, el balanç és decebedor. Puc entendre que durant els primers temps hi hagués un excés de prudència. No se sabia cap on aniria el país i és comprensible que en aquells moments no es volguessin tocar determinats temes. El que no puc entendre és que transcorreguessin catorze anys de governs d'esquerres sense que es fes res al respecte. Això delata un desinterès per la història que constitueix una injustícia absoluta. Penso que no es mereixien això les persones que van perdre la guerra, els qui van estar a la presó, les dones que en solitari van haver de tirar endavant les seves famílies, els qui van haver de marxar, les persones que van ser condemnades al silenci i a la postergació, els qui van perdre els éssers estimats... Tota aquesta gent, la majoria anònima, es mereixia un reconeixement públic. S'hauria hagut de passar comptes, no pas per portar ningú a la presó, sinó per investigar a fons i aclarir responsabilitats sobre moltes qüestions. Parlo, per exemple, d'una cosa tan essencial com és ajudar a trobar les víctimes i els desapareguts. La feina que s'està fent ara, trenta anys enrere hauria estat molt més fàcil. El franquisme no va permetre fer-ho, però fins ara tampoc no ho ha permès la democràcia. Crec que això és imperdonable. En molts aspectes, aquests trenta anys són irrecuperables.

És suficient l'actual Llei de la Memòria Històrica? Satisfà algú?

Com he dit, la Llei hauria d'haver arribat molt abans. I quan ha arribat, resulta que ho ha fet amb moltes limitacions. El resultat final no convenç ningú. Per exemple: a la pràctica, els sumaris judicials no es poden anul·lar perquè és un procés jurídicament massa complicat, encara que es tracti de reparar injustícies. No es pot complicar la vida a la gent. No es pot demanar a les persones que moguin papers i es fiquin en laberints burocràtics que no se sap com acabaran, per aconseguir una cosa tan legítima com l'anul·lació d'un sumari sorgit d'un sistema judicial il·legítim. La Llei no aborda a fons les compensacions a les víctimes, tant d'ordre econòmic com d'ordre moral. Tampoc no facilita la recerca. No

parlo només de l'obertura de fosses, sinó també de la qüestió de la protecció de dades, que impedeix accedir a documents que podrien afavorir les víctimes de la dictadura. Moltes d'aquestes víctimes s'indignarien si sabessin que en nom de la seva privacitat se les està perjudicant. No estic parlant de res més que de facilitar un objectiu tan noble com el d'homenatjar les víctimes d'una dictadura. Una societat democràtica ho hauria de tenir com una exigència. És lamentable que per aconseguir-ho s'hagin de superar tants obstacles.

El sistema educatiu promou aquesta funció social de la memòria històrica?

Desgraciadament, molt poc. És un dels punts febles de la nostra societat. Quan veus que tanta gent no sap què va passar durant la Guerra Civil i que una part de la població juvenil creu que potser no va ser tan greu la dictadura franquista, t'adones que alguna cosa falla estrepitosament. No només el sistema educatiu, sinó també els mitjans de comunicació i els poders públics en general, que són els que, en definitiva, tenen potestat per redreçar aquesta situació. Quin país mínimament civilitzat no coneix la seva pròpia història? Amb un passat tan traumàtic com el nostre, aquesta exigència encara es fa més evident.

Com neix l'Associació Memòria i Història de Manresa? A partir de quins objectius?

No es tracta d'una entitat en el sentit convencional del terme. Vol ser un grup de treball molt operatiu, format per unes poques persones que fem recerca i que volem donar-la a conèixer. Aquest és un aspecte en el qual posem molt èmfasi: tan important és fer investigació, com divulgar els resultats d'aquesta investigació. El coneixement té valor en la mesura que es transmet, perquè té una funció social. Una cosa no es pot desvincular de l'altra. Sempre parteixo de la premissa que si a mi m'interessa una cosa, és probable que també interessi molta altra gent. Per tant, busco la manera de donar-la a conèixer. Ho hem de tenir molt clar: recerca històrica no vol dir col·leccionisme, sinó compartir. L'associació pretén això. Per aconseguir-ho, tirem endavant projectes i ens presentem a convocatòries per obtenir els ajuts que siguin possibles.

A partir de la seva experiència, què aporten les noves tecnologies al treball històric?

Les noves tecnologies ofereixen uns avantatges sense precedents, sobretot pel que fa a difusió. Un exemple: el web que hem presentat recentment sobre la repressió a la guerra i a la postguerra acull uns dos-cents documents. Si en lloc de fer un web haguéssim fet un llibre, només n'hauríem pogut reproduir una desena. Un altre exemple d'aquest potencial: *La República a Manresa en un clic* ens permet mostrar dos mil documents i sis-centes imatges... El fet de poder incorporar imatges en moviment fa possible una cosa extraordinària: reproduir vivències, sigui a través de testimonis directes de perso-

nes, sigui a través de documents fílmics que reflecteixen moments únics i irrepetibles. Apart d'això, la xarxa permet arribar a uns nivells insòlits de comunicació i d'interacció, que fan que les distàncies geogràfiques deixin de ser un obstacle. Fan que es posin fàcilment en contacte persones que potser ni s'haurien conegut. Respecte al llibre, l'edició en format web té uns avantatges molt clars: és menys costosa, menys complexa i permet una millora permanent dels resultats, sigui per la incorporació de nova informació, sigui per la correcció de possibles errors.

D'uns anys ençà assistim a una certa legitimació del franquisme per part de pretesos historiadors amb suport mediàtic...

Hem de reconèixer que ha fallat la capacitat de resposta. És molt greu el que està passant, perquè hi ha prou informació i coneixement per rebatre-ho científicament. El *revisionisme* ha agafat molta gent per sorpresa. Es fa difícil lluitar contra un corrent que té al darrere importants suports mediàtics. Tot plegat no s'ha sabut contrarestar.

Sovint s'insisteix que l'Església ha de demanar perdó pel seu paper durant la Guerra Civil. És l'única que ho ha de fer?

No. Determinades organitzacions d'esquerra, que tradicionalment s'han fixat només en la repressió franquista, fóra bo que analitzessin també la responsabilitat que van tenir en el que va succeir. Un dels primers àmbits de les nostres investigacions va ser precisament la repressió que es va produir a la rereguarda republicana. Hem de ser molt honestos en aquest tema si no volem perdre credibilitat. S'ha de donar tota la informació. Amb això no vull dir que la repressió a la zona republicana es pugui equiparar a la repressió a la zona franquista. La segona va ser una repressió institucionalitzada, promoguda des de dalt, mentre que la primera va ser el fruit d'una situació de descontrol, en què uns brètols, uns delinqüents, es van fer els amos del carrer. És una situació que històricament s'ha produït sempre que hi ha hagut revolucions. És una realitat que no es pot obviar i a la qual no es pot treure importància.

Quina ha estat l'experiència més colpidora que li ha tocat viure com a historiador?

M'he emocionat diverses vegades. Per exemple: quan he trobat algun document que per a alguna persona o família determinada és molt important. Encara que sigui un paper que no representa res per a mi, no he pogut evitar contagiar-me de les emocions d'aquells a qui els afecta directament quan he tingut l'oportunitat de contactar-hi i mostrar-los el que he trobat. És molt gratificant la compensació que obtens en situacions d'aquest tipus. D'entre totes, la més colpidora va ser descobrir la identitat de les persones enterrades a la fossa militar de Manresa. Poder-li dir a algú on és enterrat el seu pare és una experiència tan intensa que es fa indescriptible. En casos com aquests, moralment et sents obligat a fer una funció que va més enllà de la recerca històrica.

Sovint aconsegiu que les persones a qui entrevisteu expliquin vivències punyents, que són dures de recordar. No deu ser fàcil...

No pots fer història oral si abans no t'has guanyat la confiança de la persona a qui vols entrevistar. Per aconseguir-ho, no n'hi ha prou amb una sola trobada. És un procés gradual. Has de ser molt respectuós en les preguntes i en les respostes. La confiança es va teixint de mica en mica, a partir d'aquesta relació respectuosa. T'has d'adaptar al ritme de la persona entrevistada. El moment clau arriba quan aquesta persona t'acaba dient que t'explicarà una cosa que no ha explicat mai a ningú. Arribar a aquest nivell de confiança representa la culminació d'un procés. Quan això passa, vol dir que finalment has aconseguit que aquesta persona se senti a gust amb tu perquè hi ha empatia, perquè hi ha una atmosfera agradable. Aquesta és una de les experiències més gratificants de la història oral. I això fa també que t'acabis estimant les persones que han confiat en tu. S'aprèn a fer història oral a partir de l'experiència, fent al mateix temps de psicòleg i de detectiu.

Josep Alert i Puig
Historiador